د محمد اياز نوري له خوا

۱۴ اګست ۲۰۰۸

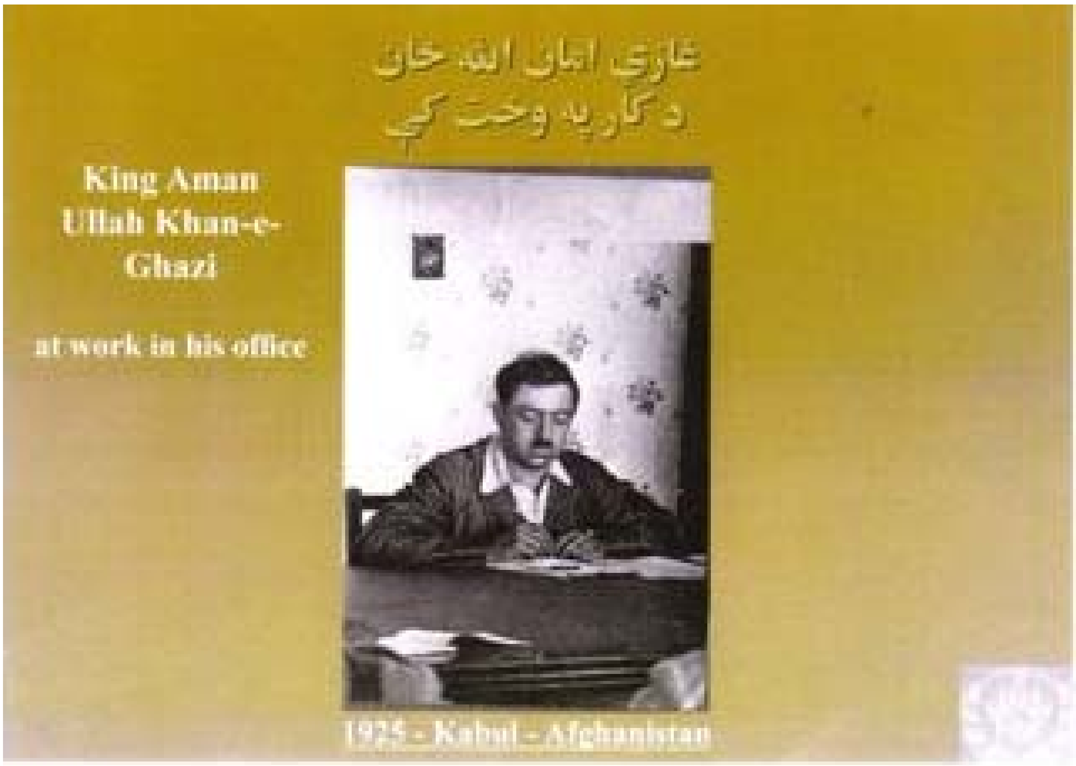

پادشاه نامور افغانستان، اعلیحضرت غازی امان الله خان در هنگام کار
کابل 1925

د امانی استقلال شهید او غازی
ته په درنښت کی

درنو هیواد والو افغانانو! تاسو ته د امانی خپلواکی د نهه اتیایمی کلیزی په ویاړ تودې مبارکۍ وړاندی کوم. د نن څخه نهه اتیا کاله پخوا افغانانو په داسی حال کی چی دوی د وخت د زورور استعمار، انګریز تر حکم لاندی وو په یوه اتفاق راپورته شول او بی له دی چی کوم بل هیواد ته هجرت وکړي یا د کوم بهرنی هیواد څخه یوه حبه او پیسه

مرسته تر لاسه کړي او يا هم دښمن ته عذر يا زاری وکړي، د خپل لوی مشر اعليحضرت امان الله خان په امر يې پر غليم يرغل ورووړ. د افغانستان ولس د خپل سر او مال په بيه يعنی د تودې جګړې په ذريعه انګريزانو ته ماته ورکړه او خپله آزادی يې ورباندې ومنله. دلته لازمه ګڼم چې د دی ستری ملی او تاريخی معرکی په باب په لنډ ډول تم شم.

د ۱۹۱۹کال د فروری په ۲۱ شپه د افغانستان پاچا امير حبيب الله خان د لغمان په ولايت کی په مرموز ډول ووژل شو او پس له دريو ورځو د امير دريم مشر زوی چې په عين حال کی د شاهی مقام وکيل هم وه ، د بادشاهی مقام ته وټاکل شو. البته دا انتخاب کوم تصادفی پېښه نه وه بلکی سردار امان الله خان د دوهم مشروطيت مشر وه. اعليحضرت امان الله خان د ۱۹۱۹ کال د مارچ په۳ د برتانوی هند نايب السلطنه ته د افغانستان د بشپړ استقلال د تصديق کولو په مقصد يو رسمی ليک ولېږه، اما کوم مثبت ځواب يی تر لاسه نه کړ. ځوان پاچا د انګريز په نيت پوه شو او د هيواد ختيځ او جنوب ته يی د پوځی سفر بری امر صادر کړ. په عين وخت کی د محکوم پښتونستان له خوا هم په زرهاوو وسله وال افغانان د جګړی لپاره تيار شول او ورپسی ولسی مشران لکه سيد فضل واحد، حاجی صاحب د ترنګزو او ملا صاحب چګنور له آزاد سرحد څخه جلال آباد ته راورسيدل. اعليحضرت امان الله خان د جګړی محاذونه په دريو برخو وويشل:

د خيبر محاذ:

د دی ډيری مهمی جبهی سر قوماندان د وخت د حربيی وزير جنرال صالح محمد خان او مرستيال يی کنډک مشر محمد ګل خان وټاکل شول. په عين زمان کی امير امان الله خان صالح محمد خان ته هدايت ورکړ چې ته به د تورخم سرحدی نقطی ته ځان رسوې او کوم وخت چې د ترنګزو د حاجی صاحب مجاهدينو سره تماس حاصل کړی او د دوو نورو محاذونو يعنی پکتيا او قندهار پوځيان ټاکل شويو سرحدی نقطو ته ورسيږی په يوه وخت به پر غليم يرغل پيل کيږي او ته به د پېښور په استقامت مارش کوی او هغه ښار به نيسې. کله چې جنرال صالح محمد خان د خيبر دروازی ته رسيږی د هغه هغه منفی احساسات وربانی غلبه کوی بی له تامل څخه د مې په دريمه خپل پوځ ته د يرغل امر ورکوی تر څو لومړنی افغانی افسر وی چې د پېښور مهم ښار يی نيولی وی...!؟. دا په داسی حال کی چې د پکتيا او قندهار قواوو سرحدی کرښه ته ايله نيمه لاره وهلی وه. صالح محمد خان د ديورند بی معنی کرښه پريکوی او د لنډی کوتل په جنوب کی کافر کوټ، باغ، سپړ او سپينات تر خپل اشغال لاندی راولی. د مې په ۵ انګريزی قواوی لنډی کوتل ته رارسيږی او په ۶ د مې جګړه پيل کيږی. په ۱۱ د مې انګريزانو ځمکنی او هوايی يرغل په افغانی پوځ باندی پيل کړ. پدی عين کی يوه بله انګريزی کومکي فرقه هم له راولپنډۍ څخه د خيبر دری ته راورسيده. سره د دی نابرابره مقابلی افغان پوځ په ميړانه جنګيده اما د دشمن مرګ ژوبله اوچته وه. په داسی حال کی چې جګړه د افغانی لوری په بری روانه وه د اپريديو قوم هم د محمد عمر خان په مشری افغانی پوځ ته لاس ورکړ. پدی عين کی جنرال صالح محمد خان د لاس په ګوته ټپی شو او د خپل پوځی ياور محمد ګل خان سره يی د جګړی ډګر پرېښود او افغان پوځ ته يی د په شاه تګ امر ور صادر کړ. انګريزانو چې دا حالت وليد، زړور شول او په ۱۴ د مې يی سرحدی کرښه ماته او ډکه يی ونيوله، ليکن په دی عين کی کنډک مشر محمد صديق خان په ميرانی سره بيرته په کمکی خيبر يرغل ورووړ انګريزی قوا يی ماته اوهغوی وتښتيدل اما په سبا يی غليم بيا تعرض پيل او په لوړو تلفاتو يی افغانی پوځ په شا وتمباوه. پدی زمان کی د ملی مجاهدينو ګروپونه په ټول ننګرهار او لغمان کی جګړی ته د هغوی د مشرانو په شمول تيار شوي ول او د مرکز څخه هم يو تکړه قوماندان غلام نبی خان چرخی او دوه نور ميړنی پوځيان لکه جنرال محمد عمر خان (سور جرنيل) او جنرال محمد اکليل خان بدخشانی د پوځی موضعګانو د ټيکتيا لپاره جلال آباد ته سوق شول.په ۱۴ د مې انګريزی قواء د جلال آباد په لور مارش پيل کړ او د باسول په سيمه کی د افغانی قواوو سره مخامخ شول. دا جګړه دومره سخته او زوروره وه چې دی وسلی د استعمال څخه د لاس او ګريوان حالت ته ووتله...!؟ افغانان په ميرانه جنګيدل. انګريزانو د تسليم لاسونه پورته کړل او بيرته ډکی ته وتښتيدل.

د چترال په محاذ کی هم افغان پوځ د جنرال عبدالوکيل خان نورستانی تر مشری لاندی خپل تعرض ته دوام ورکړ او د کنړ خان مير زمان خان په مل توب يی د مې په ۱۲ د ارنوی په سيمه کی د انګريزی پوځ سره جګړه وکړه تر څو د افغان دولت او انګريزانو تر منځ اوربند اعلان شو.

د قندهار جبهه:

د قندهار د محاذ قيادت د سردار عبدالقدوس خان سره وه چې د خپلی عسکری قطعی او زرهاوو داوطلبو ځان فدايانو سره يی د اپريل په لومړيو کی د سپين بولدک په طرف حرکت وکړ. انګريزان له دی وضعيت څخه سخت په ډار کی ولويدل او د افغانانو د نفاق لپاره يی د حنفی مذهبه قندهاريانو د يوه ماشوم په وژلو او د هغه د جسد د بی پته کولو په ذريعه يی دغه عمل ګويا د ښار په شيعه ميشتو ورتهمت کړ چې په نتيجه کی د مجاهدينو تر منځ درز پيدا شو. مګر په هر حال سردار عبدالقدوس خان د خپلی قوا سره د ديورند د کرښی څخه واوښت او ځان يی د بغره سيمی ته

ورساوه او د اوبو سرچینه یی ونیوله. د سردار پوځ نه یوازی چمن بلکه د کوټی ښار یی هم تر خپل تهدید لاندی راووست او مخ کی له دې چی دځ په عملی تعرض پیل وکړی د فریقو تر منځ اوربند اعلان شو.

د پکتیا محاذ:

د دی جبهی مشر جنرال محمد نادر خان وټاکل شو او هغه د اپریل په ۲۴ گردیز ته ورسید. د پکتیا مختلفو قومونو د خپل ملی اتل اعلیحضرت امان الله خان له خوا انګریز سره د جګړی اعلان داسی استقبال کړ لکه هغه غازی چی دوی کوم واده ته وربللی وي...!؟ په ۱۴ د می جنرال نادر خان لومړی د خوست متون او له هغه ځایه یی ځان سپین وام ته ورساوو. دا وخت د دیورند د کرښی هغه خوا مسعود مجاهدینو لا د وخته په انګریزانو حملی پیل کړی وې. نادر خان په ټل، سردار شاه ولی خان د وزیرستان او شاه محمود خان د پیوار پر استقامت یرغل ته چمتو شول. د مسعود قوم انګریزان په وانه او سپین وام کی محاصره کړل. نادرخان د می په۲۳ د خپلو دری زرو پوځیانو او لس زره ملی مجاهدینو سره په سپین وام کی موضع نیولی وه . انګریزانو له ډاره خپلی قشلی ته اور ورته کړ او په تیښته یی بیل وکړ. سپین وام افغانانو فتح کړ. د می تر پایه هنګو او میران شاه هم محاصره شول. انګریزانو وانه، توچی او ګومل تخلیه کړل او مخه کوټ او ژوب کی یی موضع ونیولې لیکن مخه کوټ ته هم مسعود ورپسی ورغلل او انګریزانو مخ په سندیمان تیښته وکړه. دوی مجبور شول د دی موضع د ساتلو لپاره دوه قوی فرقی د کوټې څخه را انتقال کړي.

د پیوار په محاذ کی:

د دی جبهی قوماندان سردار شاه محمود خان دغه جبهه په دوو پیاده ټولیو او دوو غرنیو توپونو تقویه کړه. د دی سیمی مربوطه قومونو او د کرښی هغی خوا میشته افغانانوخپل مجاهدین د هیواد د آزادی لپاره تیار کړل. د می په ۲۱ سهار مل انګریزی پوځ د پیوار جګړه پیل کړه چی د افغانانو له خوا په شدت سره بیرته په شا وتمبول شوه. د می په ۲۳ سهاری افغانی قواء په دښمن یرغل وکړ، دښمن په شکست سره د کرپی غونډی له لاسه ورکړې او د توتکی په استقامت یی تیښته وکړه. افغانانو تعرض ته دوام ورکاوه اوله پیوار څخه ورتیر او تر ماښام پورې یی د توری په مټ شلوزایی هم له غلیم څخه ونیوله. په همدی جګړه کی ملک اکبر خان شهید شو او افغانی قواء د شیرنو غنډی تسخیر او تولیمشر شیر احمد خان شهید او کنډک مشر محمد قاسم خان ټپی شول. له بلی خوا د ځاځیو د لیوانی د قوم سرتیرو لکه سیلاب پر دښمن یرغل ورووړ او د پیوار کوتل په بشپړه توګه افغانانو ونیو چی په همدی وخت کی د اوربند اعلان وشو او د افغانانو په زیان تمام شو.

د ټل محاذ:

جنرال محمد نادر خان د می په ۲۶ د ۱۱ زرو ملی لښکر چی خوست وال او وزیر ول او د ۳ زرو منظمو عسکرو سره په ناڅاپی ډول ټل ته ورسید او حاکمی نقطی یی ونیولی. د غلیم د سختی هوایی بمباریو په ترڅ کی تولیمشر احمد جان خان د شهادت لوړ مقام ته ورسید. نادر خان د ټل پوځی کلا د اور لاندی ونیوه د تیلو، لرګیو او آذوقی ذیرمو اور واخیست او دښمن په تښته شو او بالاخره یی د تسلیمی بیرغ اوچت کړ. مګر افغانانو یرغل ته دوام ورکړ او انګریزی افسرانو په تیښته پیل وکړ. افغانی پوځ ټل په بشپړه توګه فتح او د ګران افغانستان ویاړمن بیرغ یی هلته جګ وزاړوه!!. په همدی موقع د اوربند اعلان او دا عمل بیا د افغانی لوری په زیان او د مکار انګریز په ګټه تمام شو.

په دی ترتیب دا وو د افغان او انګریز د دریم جنګ لنډ صورتحال چی د شهید او غازی په ویاړ درنو لوستونکو ته پیشکش شو. به هر حال که څه هم د دی لویی اتلولی په نتیجه کی د اوسنی افغانستان مکمله خپلواکی تر لاسه شوه مګر په افسوس سره چی د کرښی د هغی خوا افغانانو برخه لیک قاطعانه او عادلانه تثبیت نه شو. دا چی غازی اعلیحضرت امان الله خان او یارانو یی ولی داسی ژر د غلیم سره اوربند ومانه، یوه پیچلې تاریخی معما او مسله ده.

نتیجه:

زمونږ ګران هیواد د نن څخه ۸۹ کاله پخوا خپل استقلال حاصل او هیواد د امانی دور په لس کلن بهیر کی د ترقی او سوکالی لپاره مضبوط بنسټونه رامنځ شول چی د ځوان پاچا په یو شمیر تیروتنو د وګړو د ناپوهی او په مورچل کی لاس په ماشه ناست دښمن یعنی انګریز او د غله حبیب الله بچه سقو په خاینانه عمل سره امانی دولت له منځه ولاړ او له هغی شیبی بیا تر اوسه پوری افغان ویاړمن ولس نیکمرغه حالت ونه لید. د افغانستان د ننی ناورین او بربادی اصلی مسؤولین د سقو زوی حبیب الله، جنرال او بیا پاچا نادر خان او ورسره وروڼه یی او ورپسی د هغه زوی ظاهرشاه او داوود شاه او د هغوی د نسونو څخه زیږیدلی خلقی کمونیستان، پرچمی کمونیستان او د اسلام تش په نامه مشران او رهبران دي چی دوی ټول به افغان ولس او لوی خدای ته ځواب وایی. څکه لمرنی دری ټولواکان په اعلیحضرت غازی امان الله خان باندی داوطلب شول چی ته د افغانستان د بادشاهی د مقام څخه لرې شه !! مونږ ستا څخه افغانستان ته بهتر خدمت کولای شو!! په داسی حال کی چی هغه غازی پاچا تر ۱۳۳۹ هجری کال پوری

ژوندی او په ایټالیا کی جزایی لاس تر زنی ناست وه...؟! نن زمونږ ملی حاکمیت موجود ندی او دا وار امریکا او انګریز سره د نورو پلویانو یی زمونږ پر هیواد پوځی یرغل راوړی. زما پیغام دوی ته دا دی ، چی مونږ هم یو مستقل ملت یو تاسو باید مونږ ته او زموږ ملی خپلواکی ته درنښت وکړی په غیر د دی صورت کی په زور کلی نه کیږي.

اخځلیک:

افغان تاریخ پوه مرحوم میرغلام محمد غبار (افغانستان د تاریخ په بهیر کی)
د حاجی صاحب ترنګزي لمسی پخوانی جګړن سید بشیر احمد خان
د استقلال جګړه او د چترال هیره شوي جبهه، مولف ډاکتر عبدالرحمن زمانی

19 آگست 1919
28 اسد 1298
مولوی عبدالرؤف خان خاکی، مولوی محمد سرور واصف، محمود خان طرزی،
غلام محی الدین خان انیس، محمد ولی خان دروازی، بابا عبدالعزیز خان، تاج محمد خان بلوچ،
میرغلام محمد خان غبار، میر محمد قاسم خان، سید غلام حیدر پاچا، فیض محمد کاتب هزاره،
[illegible] خان [illegible]، محمد ایوب خان قندهاری، عبدالهادی خان داوی،
[illegible] خان حاجی ترنګزائی، خان عبدالغفار خان، [illegible]
صاحب [illegible]، لوی مشر میرزمان کنړی، عبدالرحمن لودین، غلام محی الدین خان
آرتی، میرزا محمد [illegible] [illegible]
اعلیحضرت غازی امان الله خان.
«آنها زنده اند و کارنامه های ایشان جاویدانند!»

نامهای بزرگان و جاویدان مشروطیت اول و دوم